

Sumari

PART 1. Un [nou (nou)] resum d'història del catalanisme?	9
La història encara no està feta	9
El naixement de la historiografia romàntica	9
El naixement de la historiografia contemporània i «el gran debat».....	12
La «normalització» de la historiografia catalana.....	20
Les obres panoràmiques del catalanisme	24
Rovira i Virgili: <i>Resum d'història del catalanisme</i>	24
PSUC: <i>El problema nacional català</i>	30
Cucurull: <i>Panoràmica del nacionalisme català</i>	37
Balcells: <i>Història del nacionalisme català</i>	46
Termes: <i>(Nou) resum d'història del catalanisme</i>	50
Fontana: <i>La formació d'una identitat</i>	59
Cap a una història del catalanisme.....	65
Qüestió de noms	69
Una història del catalanisme	73
Metodologia i hipòtesis	80
PART 2. El fracàs de la uniformització i de la construcció de l'estat nació espanyol.....	85
El fracàs del procés d'unificació de l'Antic Règim	85
	9

La decadència imperial espanyola (1640-1714)	87
La represa econòmica (1714-1793).....	90
Entre el liberalisme francès i l'absolutisme espanyol (1793-1808)	95
L'intent de construir l'Estat espanyol des de Madrid.....	99
El fracàs definitiu de l'absolutisme (1808-1833).....	102
La derrota de la burgesia catalana en la construcció de l'estat nació espanyol (1833-1874)	112
Catalunya com a locomotora d'un tren obsolet.....	112
Les dues Catalunyes	117
El fracàs carlí del retorn a l'absolutisme	124
La divisió de la burgesia	131
El desafiament obrer.....	149
PART 3. L'intent d'encaixar dins l'Estat espanyol des de Catalunya	159
Del federalisme al catalanisme (1874-1880)	159
El fracàs d'un catalanisme interclassista (1880-1909).....	167
L'hegemonia conservadora i l'intent de reorganització de l'esquerra (1909-1919).....	191
L'aparició del tercer catalanisme i del separatisme (1919-1931)	200
De la República a la Revolució i la Reacció (1931-1939).....	208
La reorganització del catalanisme i el naixement de l'independentisme modern (1939-1975).....	219
Un nou pacte amb l'Estat (1975-1982)	228
El relançament dels tres catalanismes (1982-2006)	236
PART 4. Una nova etapa de la història del catalanisme?.....	245
L'enèsim encaix amb l'Estat o la construcció de la República catalana?.....	245
Bibliografia.....	255

PART 1

Un [nou (nou)] resum d'història del catalanisme?

La història encara no està feta

La historiografia del catalanisme no sols no pot separar-se de la historiografia catalana general, sinó que no es pot entendre lògicament sense ella. Així com tampoc s'entén l'evolució de la historiografia catalana sense analitzar l'evolució del catalanisme polític en la història contemporània del Principat. Fins avui, la historiografia continua essent un instrument ideològic i cultural que serveix per justificar aquell o aquell altre projecte polític. I la historiografia catalana, i encara més la del catalanisme, no n'és una excepció.

El naixement de la historiografia romàntica

El relat històric que s'inicia en aquell període del primer terç del segle XIX és el que marcarà i condicionarà no sols el naixement i l'evolució de la historiografia del catalanisme estricte i el naixement de la historiografia catalana moderna, sinó que els seus propis protagonistes i posteriors hereus ideològics iniciaran un relat històric que arriba més o menys sense mutacions estructurals fins al present.

Aquesta escola romàntica, que pren el relleu de la historiografia il·lustrada de Jaume Caresmar, Antoni de Capmany o Joan Francesc Masdéu (Moreu-Rey, 1966), adopta els plantejaments del romanticisme alemany en detriment de l'individualisme francès i centra la seva atenció en l'exaltació del passat per tal de legitimar l'existència d'una identitat nacional particular i en la construcció d'una nova classe social que pretenia apoderar-se de l'hegemonia del poder: la burgesia.

No és estrany, doncs, que l'atenció d'aquest nou corrent d'historiadors centrés el seu àmbit d'estudi en l'edat mitjana, considerada l'«edat d'or» catalana. Aquest passat gloriós ple de gestes èpiques servia tant per demostrar que Catalunya tenia un bagatge històric igual o més important que el d'altres territoris veïns com per a associar la decadència de la història catalana a l'acció d'aquests països veïns —fossin francesos o castellans— que en aquell moment encara ostentaven —i mantenen— la dominació dels Països Catalans.

A tal efecte, tot i continuar i augmentar la tasca de recuperació d'arxius i l'adopció de certes tècniques historiogràfiques iniciada pels historiadors de finals del segle XVIII, allò cabdal no és la metodologia històrica, sinó utilitzar la història com a instrument polític per tal de recuperar l'autoestima col·lectiva i iniciar un procés de «desvetllament nacional» a imitació de les potències europees.

En aquesta línia, veiem com els principals prohoms d'aquest nou corrent historiogràfic presenten perfils tan variats i contradictoris com el de Víctor Balaguer, més partidari d'explicar històries i llegendes, o el del reusenc Pròsper de Bofarull, que serà reconegut per la recuperació de diferents arxius en mal estat com el de la Co-

rona d'Aragó o els dels monestirs de Sant Cugat del Vallès i Ripoll (Serra, 1989).

A partir del darrer quart del segle XIX, el romanticisme anirà perdent pes davant del positivisme que introdueix el nou moviment cultural del modernisme, el qual s'allunya de les influències alemanyes i s'enfoca cap a la cultura liberal francesa.

Tanmateix, la principal diferència entre ambdós corrents no rau a canviar el camp d'estudi en l'edat mitjana per tal de continuar exaltant l'època daurada de les institucions polítiques catalanes, sinó en l'adopció de tècniques historiogràfiques més «erudites» que permetin construir una història nacional més sòlida i fonamentada científicament.

Historiadors com Pella i Forgas, Coroleu, Marinello, Moliné o Gener no sols seran protagonistes clau en aquesta renovació historiogràfica, sinó que també seran els iniciadors de la història del catalanisme, quan al tombant de segle es comenci a analitzar des d'un punt de vista històric, però especialment i amb una clara intencionalitat política, la història de la «Renaixença» del segle XIX com a base intel·lectual per a la construcció del catalanisme polític naixent, tenint en compte també d'altres moviments coetanis com el federalisme i el carlisme pel que fa a les seves particularitats autòctones. Neix així la tesi central sobre l'origen del catalanisme que es mantindrà fins a l'actualitat.

Amb la recuperació i la catalanització de la Universitat de Barcelona, amb la creació de l'Institut d'Estudis Catalans i, sobretot, amb l'establiment de la Mancomunitat de Catalunya i el sorgiment del Noucentisme, la historiografia catalana protagonitzarà un nou pas endavant.

El principal historiador d'aquesta època, que s'allargarà fins a la fi de la Guerra Civil de 1936-1939, serà sens dubte Ferran Soldevila, el qual liderarà un nou corrent que s'ha anomenat «historiografia neoromàntica», que representa la culminació dels treballs iniciats des de principis del segle XIX. I en el camp de la història del catalanisme destaca l'obra del tarragoní Antoni Rovira i Virgili, que analitzarem en el pròxim capítol.

El naixement de la historiografia contemporània i «el gran debat»

Després de la Guerra Civil de 1936-1939, és quan es produirà la veritable revolució en la historiografia catalana, i també en la historiografia del catalanisme. Tanmateix, hi haurà més de vint anys d'interrupció en l'evolució d'aquesta (Fontana, 1997), tant a l'interior del Principat com a l'exili, que només comptaran amb dues excepcions que tampoc aportaran cap innovació al que ja s'havia escrit fins al moment (García, 1944 i Carrera, 1958).

Hi ha dos historiadors que possibilitaran aquest renaixement historiogràfic a partir de la dècada dels seixanta: Vicens Vives i Pierre Vilar.

Vicens, que observà el desajust del corrent historiogràfic neoromàntic en contrast amb la intensificació de la lluita de classes que visqué en pròpia pell durant la Guerra Civil de 1936-1939, apostà per superar l'estudi de les institucions polítiques i jurídiques medievals d'aquell període i centrà els seus esforços en la història econòmica i social contemporània, i entroncava així amb el corrent internacional de l'Escola dels Annales.

Aquest canvi de focus en l'àmbit d'estudi, que anà acompanyat d'una crítica al subjectivisme de la historiografia precedent,

i l'adopció d'instruments d'anàlisi que obtingué del materialisme històric, representà no sols la principal innovació historiogràfica des del final de la Guerra Civil de 1936-1939 fins a la dècada dels seixanta, sinó l'inici de l'escola historiogràfica contemporània catalana, que definitivament abandonava el caràcter romàntic de la historiografia vuitcentista, modernista i noucentista.

Tanmateix, en el camp de la historiografia catalanista, tot i aportar-hi també totes aquestes importants innovacions, el resultat no fou tan prolífic. En les seves dues principals obres en aquest camp (Vicens, 1954 i Vicens i Llorens, 1958), Vicens manté la tesi central de la historiografia del catalanisme noucentista que liderà Rovira i Virgili: el catalanisme segueix un patró d'evolució lineal (provincialisme-regionalisme-nacionalisme) protagonitzat per la burgesia catalana com a classe nacional ascendent, la qual si bé defensava un posicionament conservador a Catalunya era més avançada socialment que l'aristocràcia agrària castellana.

Si Vicens apropa l'enfocament de l'Escola dels Annales a la historiografia catalana, l'occità Vilar serà l'introduïdor de l'escola marxista al nostre país. Si bé a finals dels anys 1940 publica una obra de gran impacte no sols a Catalunya sinó al conjunt de l'Estat espanyol (Vilar, 1947), no serà fins després de la mort prematura de Vicens que esdevindrà l'historiador català de capçalera, amb la publicació de la seva obra més transcendental: *Catalunya dins l'Espanya moderna* (Vilar, 1964).

La seva aportació no serà sols fonamental en la renovació de la historiografia catalana, sinó també en la historiografia del catalanisme, en què diferencia el concepte de «continuitat històrica de la catalanitat» i el del «naixement del catalanisme», i en l'aportació del corrent marxista en l'estudi del fet nacional català i del cata-

lanisme com a projecte polític, treball que ja havien iniciat Maurín i Nin al primer terç del segle xx (Maurín, 1932, i Nin, 1935). A més de classificar la historiografia del catalanisme en tres corrents divergents: la idealista pròpia de la «Renaixença» i del romanticisme, la «marxista» i la «populista», que es comencen a desenvolupar precisament a partir de la seva lectura (Vilar, 1981).

De la suma de les contribucions historiogràfiques de Jaume Vicens Vives i Pierre Vilar naixerà l'anomenada escola del «front-populisme historiogràfic» (Barceló, Riquer i Da Cal, 1982), protagonitzada per una nova generació d'universitaris nascuts durant la postguerra i que esdevenen l'avantguarda intel·lectual de la resistència estudiantil al franquisme i que representen un trencament amb els intel·lectuals de l'època republicana.

Aquesta nova escola, influenciada clarament pel corrent dominant estalinista dins del moviment comunista coetani, continuarà l'aposta per l'estudi històric centrat en l'economia del segle XIX, motiu pel qual serà rebutjada posteriorment acusada de «determinisme econòmic».

En aquest període destaquen els estudis sobre el procés de revolució industrial i formació de l'estat nació liberal espanyol que trenquen clarament amb el discurs historiogràfic dominant (Fontana, 1973; Nadal, 1975; Izard, 1979, o Lluç 1973).

I, alhora, l'adaptació dels postulats marxistes —i estalinistes— també representarà una nova aproximació a la història del catalanisme que tindrà importants conseqüències en l'evolució d'aquesta historiografia que encara es mantenen avui en dia. Ens referim a l'aparició de diferents treballs a la primera meitat de la dècada dels anys 1960 (PSUC, 1961; Jutglar, 1966 i 1972), que culminaran

amb la publicació l'any 1967 del llibre *Catalanisme i revolució burgesa* (Solé-Tura, 1967).

Tal com diu Pere Ardiaca, aquests diferents llibres apareixen en un moment en el qual «s'ha entaulat una profunda lluita ideològica entre noves concepcions que pugnen per tal d'establir la veritat històrica, objectiva i les velles concepcions que en el passat han falsejat la història per tal de “justificar” el nacionalisme de la burgesia catalana» (PSUC, 1961: 2).

Per aquest motiu, són estudis que analitzen de manera crítica el paper històric desenvolupat per la burgesia en la implantació de l'estat liberal espanyol, així com també en la seva relació amb l'adopció del catalanisme per tal d'erigir-se com a classe hegemònica i nacional a Catalunya a finals del segle XIX.

El nivell de crítica arriba fins al punt que la primera frase que obre el polèmic llibre de Solé Tura sentència: «la història del nacionalisme català és la història d'una revolució burgesa frustrada», i afegeix: «el seu fracàs és una de les causes fonamentals del nostre endarreriment econòmic i polític» (Solé Tura, 1967: 7). Per tant, tenint en compte que aquest llibre fou escrit en ple franquisme, no sols responsabilitza la burgesia catalana del fracàs del nacionalisme català, sinó també de la situació política, econòmica i social que viu el país en aquell moment.

Aquestes publicacions, i amb el llibre de Solé Tura com a desencadenant, provocaren un sisme dins la historiografia catalana, i en particular en la historiografia del catalanisme.

Un dels crítics de Solé Tura més contundents fou l'historiador Josep Benet, el qual publicà un article a la revista *Serra d'Or* al mes de gener de 1968 (Benet, 1968) en què l'acusava de dogmatisme i

de realitzar una selecció insuficient i parcial de fonts i citacions per justificar la seva tesi. El mateix autor del llibre que obrí «el gran debat» responia als seus crítics al següent número de la mateixa revista (Solé Tura, 1968), en què considerava que Benet, a manca d'arguments sòlids, optava per desacreditar-lo sense invalidar la seva tesi de fons.

L'historiador Antoni Jutglar, que també va patir acusacions per part de certs sectors historiogràfics i polítics en la mateixa direcció que Solé Tura i també era esmentat en l'article mencionat de Benet, conclouïa que «l'actitud d'aquests cercles davant treballs com *Els burgesos catalans* és força significativa i ratifica, tristament, bona part de les observacions i reflexions efectuades en el meu estudi sobre la burgesia catalana. Alguns opinen, per exemple, dintre dels corrents d'opinió esmentats, que la realització de treballs sobre les estructures i formes socials de Catalunya presenta greus perills, ja que pot treure «draps bruts al sol» i, al mateix temps, en assolir una evident difusió en ésser publicats, informen els no catalans de qüestions que, en tot cas, només haurien de conèixer “els de casa”. La capacitat d'acceptar crítiques s'ha demostrat que és mínima per part dels concrets nuclis burgesos i aburgesats esmentats, i això dibuixa un signe particularment greu» (Jutglar, 1972).

I encara anava més enllà quan afirmava que «l'esforç per dibuixar una visió idíl·lica del país, allunyada dels “traumes” i dels conflictes que viuen totes les societats de classes, representa —per tant— una tasca mixtificadora i confusionària, entestada a presentar un “comunitarisme integracionista”, que evidentment no accepta cap mena d'anàlisi crítica de la realitat social i, menys encara, de la classe que es considera com la *columna vertebral del país*» (Jutglar, 1972: 35).

© dels textos: Xavier Milian Nebot, 2021
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2021
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: juny de 2021
ISBN: 978-84-1303-281-8
DL L 292-2021
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreueu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.